

УДК 378:37.011.3:316.61

О. С. Михайлова,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

oksana.mykhailova@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2999-8583

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ У ПЕДАГОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ АМЕРИКАНСЬКИХ УЧЕНИХ 20 СТОЛІТТЯ (ДЖОН ДЬЮЇ, ВІЛЬЯМ КІЛПАТРИК, ХЕЛЕН ПАРКХЕРСТ)

У статті здійснено аналіз педагогічних технологій формування особистості в соціальному середовищі, визначено особливості їх використання у педагогічних концепціях американських учених 20 століття.

Подано основні ідеї формування особистості Джона Дьюї. Розглянуто "метод проєктів" як метод поєднання інтересів і самодіяльності учнів; Дальтон-план як ефективну модель педагогічної взаємодії. Визначено її компоненти, з'ясовано основні фактори, які обумовлюють ефективне співробітництво за Дальтон-планом.

Ключові слова: формування особистості, "метод проєктів", Дальтон-план, співробітництво, індивідуалізація навчання, педагогічна взаємодія.

Постановка проблеми. Розвиток дитини як особистості залежить від основних факторів формування дитини, бо вона в процесі своєї діяльності й спілкування стає учасником різноманітних соціальних зв'язків і взаємин. Вона вчиться бути особистістю, розвивається як особистість і утверджується як особистість. Безперечно, ключові напрями та зміст цього розвитку в основному визначені конкретними суспільно-історичними умовами. Але, враховуючи активність розвитку дитини як особистості, важливе значення має її здатність до самовираження, самопрояву, саморегуляції, самоутвердження, самовизначення, самоіснування і самоактуалізації.

Розв'язання цієї проблеми можливе за допомогою гуманізації освіти, що має забезпечити формування цілісної гармонійної особистості, утвердження пріоритету людських цінностей у суспільстві. Гуманізація освіти передбачає переорієнтацію на інноваційну організацію навчально-виховного процесу в усіх ланках освіти. Саме інновації забезпечують реалізацію завдань щодо формування особистості нового типу, сприяють розвитку творчих можливостей дитини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для самовираження дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою педагогічних технологій формування особистості працював В. О. Сухомлинський. Проблемі формування особистості у світі соціокультурної направленості присвячено ряд досліджень (А. А. Леонтьєв, І. О. Зимня, Г. В. Рогова, J. W. Oller, В. Tagone).

Інноваційні підходи до виховання і формування особистості прагнули втілити в своїй практичній діяльності педагоги-новатори – В. Ф. Шаталов, С. М. Лисенкова, І. Л. Волков, Є. М. Ільїн, Т. І. Гончарова та ін. Цій проблемі присвячено також значну частину робіт Ш. О. Амонашвілі. Різні аспекти проблеми виховання особистості розглядали такі дослідники, як В. Г. Бутенко, О. І. Виговська, О. І. Вишневський, Г. І. Іванюк, Б. З. Козак, Л. І. Макарова, В. М. Оржиховська, П. П. Осухова, Е. Ю. Парамонов, В. С. Петрович, Г. П. Пустовіт, С. В. Рудаківська, О. В. Сухомлинська.

Педагогічні технології формування особистості дитини висвітлено у працях таких американських вчених, як Б. Скіннер, А. Маслоу, також А. Комбс, Є. Коллі, К. Роджерс та інші. Серед сучасних американських вчених проблему формування особистості досліджують М. Іхаб, К. Бюнквіст, Дж. Брук, Л. Річтер, М. Вайтмен, К. Морган, М. Ореллі, а також психологи С. Брітейн, О. Лібер-Бангор.

Отже, усе викладене вище засвідчує, що у даний час існує широкий спектр педагогічних технологій формування особистості, які пропонуються вітчизняними та зарубіжними вченими, але для вирішення проблеми формування особистості у соціальному середовищі на сучасному етапі потребує розгляду історичних передумов, тому що історичне знання дозволяє побачити її генезис, становлення, зміни, після історичний розвиток. Окрім того, загальновідомо, що чимало інновацій запозичено у зарубіжних педагогів, зокрема американських, які мають свою особливу специфіку.

Метою статті є розкриття сутності педагогічних технологій у педагогічних концепціях американських учених 20 століття (Дж. Дьюї, В. Кілпатрик, Х. Паркхерст).

Виклад основного матеріалу. Після Першої світової війни першочерговим завданням педагогічної науки в демократичних країнах стала розробка моделі нової людини, змісту, організації та методів її формування. Для підготовки такої людини потрібні були методи навчання, які розвивали самостійність мислення й допомагали б їй вірити в свої можливості. Найбільш яскравим в галузі педагогіки був американський філософ і педагог Джон Дьюї (1859-1952). У своїй праці "Школа майбутнього" Дж. Дьюї розглядав виховання як процес накопичення і реконструкції досвіду з метою поглиблення його соціального змісту, на його думку, накопичення дитиною соціального досвіду веде до формування її особистості [1].

Дж. Дьюї представляв також один із напрямів прагматизму "інструменталізм". Відповідно до "інструментальної" педагогіки навчання повинно зводитися переважно до ігрової і трудової діяльності, де кожна дія дитини стає інструментом його пізнання, власності його відкриття, способом осягнення істини. Такий шлях пізнання представлявся більш відповідним природі дитини, ніж традиційне повідомлення йому знань [2:156–168]. Кінцевим результатом навчання, по Дж. Дьюї, повинна стати сформованість навичок мислення, під якими розумілася здатність в першу чергу до самонавчання. При такій системі навчання, цілями освітнього процесу виступали: вміння вирішувати життєві завдання, оволодіння творчими навичками, збагачення досвіду, під яким розумілися знання, як такі, і знання про способи дії, а також виховання смаку до самонавчання і самовдосконалення. Її реалізація в практиці навчання і виховання зажадала розробки відповідних методів. На перший план виступає випереджаючий розвиток самої людини, формування творчої особистості, яка проектує й організує своє життя і доцільно перетворює навколишній світ. Прагматизм Дьюї пов'язаний з дією людини, яка має служити прогресу в її розвитку, в чому він вбачає найвищу і найзагальнішу мету виховання. Своєю діяльністю людина пізнає світ; саме діяльність людини є джерелом її знань, а тому сутність навчання лежить у реалізації основоположення "вчитись шляхом дії". Наші знання, які добуваємо нашою власною дією, допомагають нам розв'язувати нові проблеми; часто повторювані подібні ситуації й подібні розв'язки створюють навички, які полегшують наші дії. З цього випливає й важлива для навчання ознака: вміння використовувати попередній досвід в нових ситуаціях.

Метою освітнього процесу виступало вміння розв'язувати життєві завдання, оволодіння творчими навичками, збагачення досвіду, під яким розумілись знання як такі, і знання про способи дії, а також виховання смаку до самонавчання та самовдосконалення.

Дьюї виступив із запереченням станової замкнутості школи, за її загальну доступність, добивався школи, яка б сприяла зміцненню класового миру і злагоди в суспільстві.

Реалізація ідей Д. Дьюї на практиці здійснювалась в 1884-1916 рр. у різних школах. За його методикою проводилась робота в дослідній початковій школі при Чикагському університеті, організованій в 1896 р., де навчалися діти з 4 до 13 років. Підставою для початку навчання у такому ранньому віці було твердження, що фундамент всього наступного шкільного життя закладається в дошкільних закладах. Тому перші практичні досліди Д. Дьюї були пов'язані з роботою з маленькими дітьми, які з раннього віку привчалися робити все самостійно, переважно в ігровій формі. Пізніше в школі наголос ставився на трудовій діяльності. 11-13-річні хлопчики та дівчатка ткали, шили, займалися прядінням, тобто вчилися "працювати". Мислення при цьому повинно було "обслуговувати" досвід кожної дитини. Воно ставало необхідним тільки при розв'язанні конкретних практичних завдань, і навчальна діяльність в таких умовах не вимагала додаткової активізації. Завдання школи полягало у підготовці учнів до самостійного розв'язування проблем, що виникають, виробленні вміння пристосовуватись до середовища.

Дьюї прихильник праці в школі не тільки тому, що вона готує дітей до технічних професій, але й тому, що визнає її за головний фактор у громадському житті. Він покладає на школу обов'язок виховувати дітей у кооперативному житті, за взаємною допомогою.

Дьюї ігнорував необхідність систематичного вивчення учбових предметів. Навчальний процес будувався як повідомлення дітям окремих знань (в комплексі) для "обслуговування" вузькопрактичних і утилітарних цілей, що стояли перед ними.

В основу педагогічної концепції Д. Дьюї покладено ряд тез:

- розвиток дитини, його зріст – мірило процесу навчання і виховання;
- всі предмети викладання повинні служити зростанню дитини, вони лише інструменти, цінність яких визначається настільки, наскільки вони служать цій меті;
- особистість і характер дитини важливіше шкільних предметів;
- метою навчання має бути не знання, а виявлення особистості;
- ніякі знання не можуть бути впроваджені ззовні, так як вчення є процес активний, що передбачає досягнення всього за допомогою розуму;
- кількість і якість навчання визначається не програмами, а самою дитиною.

Реалізацію ідей Д. Дьюї на практиці здійснювали його послідовники американські педагоги Х. Паркхерст і У. Кілпатрік і ін.

Метод проектів був відомий ще у 20-ті роки ХХ століття у США. Спершу його називали "методом проблем" і розвивався він у межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті, в педагогічних поглядах та експериментальній роботі Джона Дьюї [3]. На основі концепції прагматизму американського педагога Дж. Дьюї його послідовник Вільям Кілпатрік розробив "проектну систему навчання", або метод проектів [4]. Учні включалися безпосередньо у практичну діяльність, через яку вони мали опанувати теоретичні знання, необхідні для вирішення конкретного завдання. Тільки активні дослідницькі методи і метод проектів перетворюють учня на суб'єкт педагогічного процесу. Обидва спрямовані на розвиток творчих здібностей учня, обидва є методами пошуку. Так школа може наблизитися до вирішення свого головного завдання – створення умов для розвитку вільних особистостей, вільних громадян (за Кілпатріком).

В. Кілпатрик вважав, що весь навчальний процес в школі повинен являти собою ряд дослідів, пов'язаних таким чином, щоб знання, придбані в результаті одного досвіду, служили розвитку і збагаченню кількох наступних дослідів. Навчання тому має здійснюватися через організацію цільових актів, що включають в себе постановку проблеми, складання плану її реалізації та оцінку її виконання. Керівництво самостійною діяльністю учнів під час вирішення цих проблем залишалося за вчителем.

В. Кілпатрик виділяв чотири види проектів: творчий (продуктивний), споживчий (розрахований на виготовлення предметів споживання), проблемний (долає інтелектуальні труднощі) і проект-вправа. Використання цих проектів, на думку автора, не тільки готує дитину до життя після закінчення школи, а й допомагає йому організувати життя в сьогоденні.

Прикладом навчання дитини за "методом проектів" може служити виконання такого завдання, як виготовлення паперового змія: намір дитини полягає в тому, щоб змій літав; цей намір, переходячи в мету, визначає вибір плану його виготовлення, збірки матеріалу і т.д. Успіх в роботі закріплює в розумі дитини всі вдалі ступені діяльності, які в подальшому він буде вже використовувати як власний досвід, власні "відкриття". Дитина зацікавлена в результатах своїх дій і несе за них відповідальність. В обов'язки ж вчителя виходить, спираючись на індивідуальні інтереси і особливості кожного учня, вивести його на шлях більш серйозних інтересів.

Для подолання рутинного навчання і в цілях здійснення індивідуального підходу, з тим щоб розвинути в учнів інтерес і самодіяльність, крім В. Кілпатрика спроби модернізації методів навчання робили і інші педагоги.

Альтернативною цього методу виступила система індивідуалізованого навчання – "Дальтон-план", що отримала свою назву за місцем її впровадження – місту Дальтон в американському штаті Массачусетс. Навчальна діяльність при використанні "Дальтон-плану" передбачала індивідуальну роботу учнів по засвоєнню річного обсягу навчального матеріалу, який розбивався на щомісячні розділи, в свою чергу, підрозділялися на тижневі і щоденні. Автор цього методу Хелен Паркхерст (1887-1959) передбачала детальне спільне планування навчального навантаження учнями і вчителями на самому початку навчального року. У розпорядженні учнів були програми з методичними вказівками, підручники, посібники, книги зі шкільної бібліотеки, а також кабінети-лабораторії, в яких учні могли б отримувати консультації вчителів-предметників при виконанні тих чи інших лабораторно-практичних робіт. Саме тому даний метод навчання називався ще "лабораторним" [5]. Для контролю просування учнів в оволодінні навчальним матеріалом вчителям пропонувалося мати спеціальні облікові картки на кожного учня, в яких робилися б позначки по кожному розділу програми. Заняття гімнастикою, музикою, домоведення, а також ігри проводилися учнями спільно. Суть свого методу Х. Паркхерст визначала так: практичний лабораторний план – це метод педагогічної реалізації ідеї розвитку активності як вчителя, так і учня. Він дає розумову і моральну свободу, яка відіграє важливу роль в житті дитини. Тому свобода – перша принципова основа дальтонського лабораторного плану. Свобода – це власний темп дитини в оволодінні матеріалом. Після самостійного виконання учнями завдань в школі повинні були організовуватися збори, конференції для обговорення найбільш складних питань навчальних програм [6].

Як ми бачимо, не тільки в теорії, але і в педагогічній практиці американці впритул підійшли до питання про самостійні "лабораторні" заняття учнів. І коли ми читаємо заяви Х. Паркхерст про необхідність "не обтяжувати дитину знаннями, не зважаючи на його схильності, а навпаки, пробуджувати інтерес дитини до придбання знань", то повинні звернути увагу не стільки на самий принцип навчання, а на те, що цей принцип в її плані стає невід'ємною складовою частиною всієї шкільної системи, що цей принцип отримує технічну розробку, завдяки якій має можливість масового поширення [6: 7–21.].

Х. Паркхерст наполягає, що в основі її плану лежить розвиток соціальних навичок в учнів. "Дальтонський лабораторний план, – каже вона, – створює такі умови, користуючись якими учень мимоволі діє, як член громадської організації. Він приймається цією організацією або буде вигнаним з неї в залежності від того, наскільки його дії суспільні чи ні". І далі: "Життя школи повинно бути так організовано, щоб ні учень, ні вчитель не могли ізолюватися, щоб кожен вносив свою частку, приймав активну участь" [7].

Розуміння Дальтон-плану пояснюється не його сутністю, а тим, що дитина вільно розподіляє свій час, просувається вперед своїм власним темпом, винаходить свій, найбільш для нього відповідний метод роботи, за всю свою роботу він сам відповідальний, – він сам господар свого життя і своєї підготовки.

Висновки. Отже, проведений аналіз педагогічних технологій формування особистості у педагогічних працях американських учених дає нам підставу зробити наступні висновки: 1) реалізація завдань щодо формування особистості дитини можлива за умов якісно організованого навчально-виховного процесу, який базується на введенні в педагогічну практику, як вітчизняних так і зарубіжних новітніх педагогічних технологій формування особистості; 2) найбільш ефективними педагогічними технологіями формування особистості, як показує практика є технології суб'єкт – суб'єктного навчання та виховання, ігрові педагогічні технології, що широко використовуються зарубіжними педагогами.

Перспективою подальших наукових досліджень залишаються такі питання як педагогічні умови впровадження вищеперахованих технологій у практику виховного процесу у вітчизняних закладах освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дьюи Д. Дальтонский лабораторный план / Д. Дьюи. – Перевод с английского. – М., 1923.
2. Новые системы образовательной работы в школах Западной Европы и Северной Америки / под ред. С. В. Иванова и Н. Н. Иорданского. – М., 1930.
3. Ягупов В. В. Педагогіка : [навч. посібник] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.
4. Педагогическая энциклопедия / Гл. ред. А. И. Каиров и Ф. Н. Петров. Том 1. – М., "Советская Энциклопедия", 1964. – 832 столб. с илл., 7 л. илл.
5. Паркхерст Е. Воспитание и обучение по Дальтонскому плану / Е. Паркхерст. – Перевод с английского. – М., 1924.
6. Свадковский И. Ф. Дальтон-план в применении к советской школе / И.Ф.Свадковский. – М., 1935.
7. Parkhurst H. Education on the Dalton plan / H Parkhurst. – New York : E. P. Dutton & Company, 1922. – 122 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. D'yui D. Dal'tonskij laboratornyj plan [Dalton Lab Plan] / D. D'yui. – Perevod s anglijskogo. – M., 1923.
2. Novye sistemy obrazovatel'noj raboty v shkolakh Zapadnoj Evropy i Severnoj Ameriki [The New System of Educational Work in the Schools of Western Europe and North America] / pod red. S. V. Ivanova i N. N. Iordanskogo. – M., 1930.
3. Yagupov V. V. Pedagogika [Pedagogics] : [navch. posibnik] / V. V. Yagupov. – K. : Libid', 2003. – 560 s.
4. Pedagogicheskaya ehntsiklopediya [Educational Encyclopedia] / Gl. red. A. I. Kairov i F. N. Petrov. – Tom 1. – M., "Sovetskaya Entsiklopediya", 1964. – 832 stolb. s ill. , 7l. ill.
5. Parkkherst E. Vospitanie i obuchenie po Dal'tonskomu planu [Education and Upbringing on the Dalton Plan] / E. Parkkherst. – Perevod s anglijskogo. – M., 1924.
6. Svadkovskij I. F. Dal'ton-plan v primenenii k sovetskoj shkole [Dalton Plan as Applied to the Soviet School] / I. F. Svadkovskij. – M., 1935.
7. Parkhurst H. Education on the Dalton plan / H. Parkhurst. – New York : E. P. Dutton & Company, 1922. – 122 s.

Михайлова О. С. Формирование личности в социальной среде в педагогических концепциях американских ученых 20 века (Джон Дьюи, Уильям Килпатрик, Хелен Паркхерст).

В статье осуществлен анализ педагогических технологий формирования личности в социальной среде, определены особенности их использования в педагогических концепциях американских ученых 20 века. Представлены основные идеи формирования личности Джона Дьюи. Рассмотрены "метод проектов" как метод объединения интересов и самостоятельности учащихся; Дальтон-план как эффективную модель педагогического взаимодействия. Определены ее компоненты. Выявлены основные факторы, которые обуславливают эффективное сотрудничество по Дальтон-плану.

Ключевые слова: формирование личности, "метод проектов", Дальтон-план, сотрудничество, индивидуализация обучения, педагогическое взаимодействие.

Mykhailova O. S. The Formation of Personality in the Social Environment in the Educational Concepts of American Scientists of the 20th Century (John Dewey, William Kilpatrick, Helen Parkherst).

The article deals with the educational technologies of the formation of personality in the social environment, the peculiarities of their usage in the educational concepts of American scientists of the 20th century. The basic ideas of the formation of personality by Dewey John are given, who put at the forefront the development of a person. The formation of the creative person that designs and organizes his life and appropriate transforms the world is defined. "The method of projects" as a method of combination of interests and initiative of the pupils and the types of projects (creative (productive), consumer (up to manufacture consumer goods), problematic (overcoming intellectual difficulties) and draft-exercise are considered. The Dalton plan is considered as an effective model of pedagogical interaction. Main components directed on teacher-pupil collaboration, interests, opportunities and responsibility development in the process of individualized education are outlined. It is determined that education individualization leads to quality increase and effectiveness of education needed in modern society. Main factors stipulating effective collaboration according to Dalton plan (ability to listen to others attentively; distinct formulation of one's thoughts and wishes; conflict resolution; making common decisions; responsibility for a fulfilled task) are defined.

Key words: formation of personality, "the method of projects", Dalton plan, teacher-pupil collaboration, individualized education, pedagogical interaction.